

Právní hermeneutika

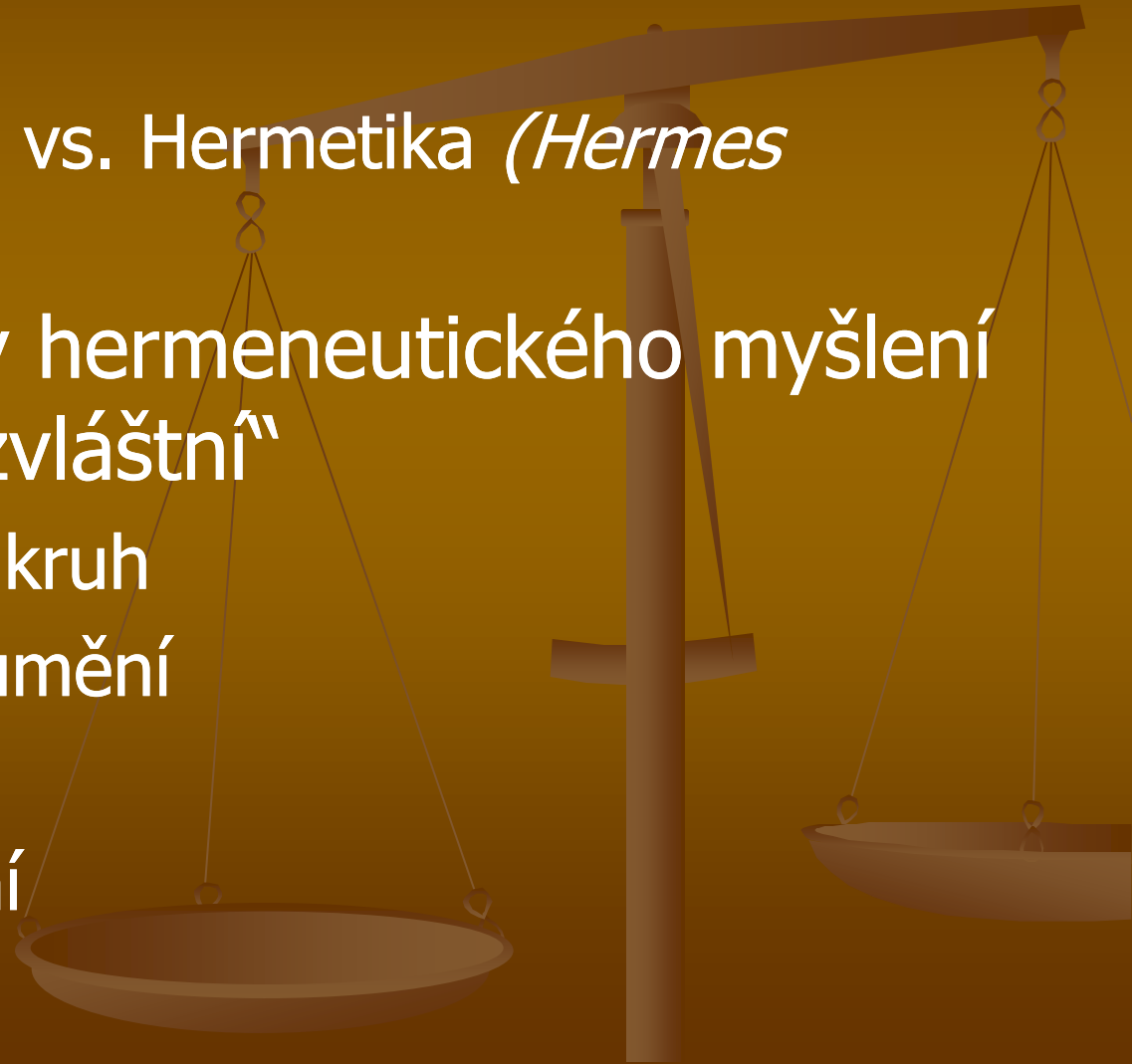
-
magie, nebo věda?

JUDr. Lukáš Hlouch, Ph.D.

KPT PrF MU v Brně

Magie, nebo věda?

- Terminologie
  - Hermeneutika (vs. Hermetika (*Hermes Trismegistos*)
- Některé termíny hermeneutického myšlení jsou poněkud „zvláštní“
  - Hermeneutický kruh
  - Horizont porozumění
  - Předvědění
  - Předporozumění

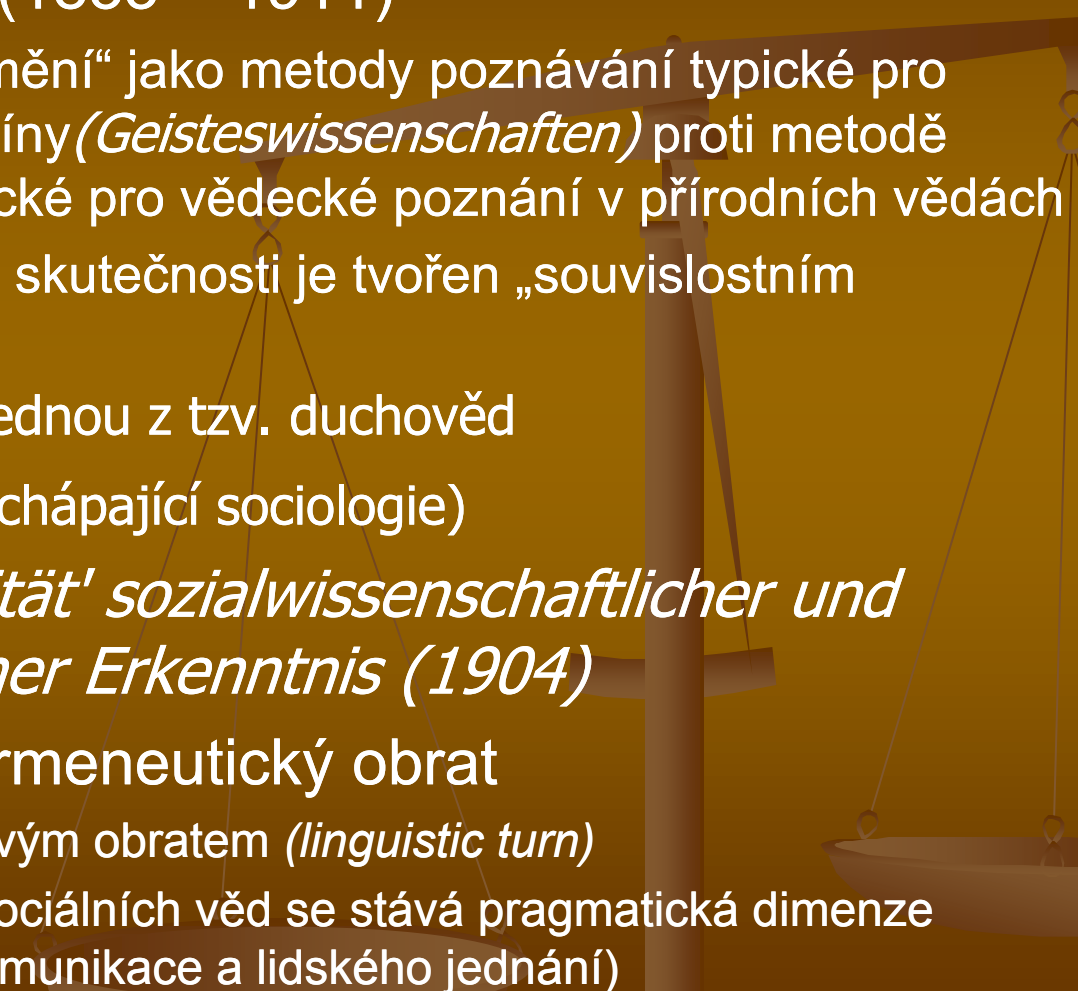
Hermeneutika jako filosofický směr

I.

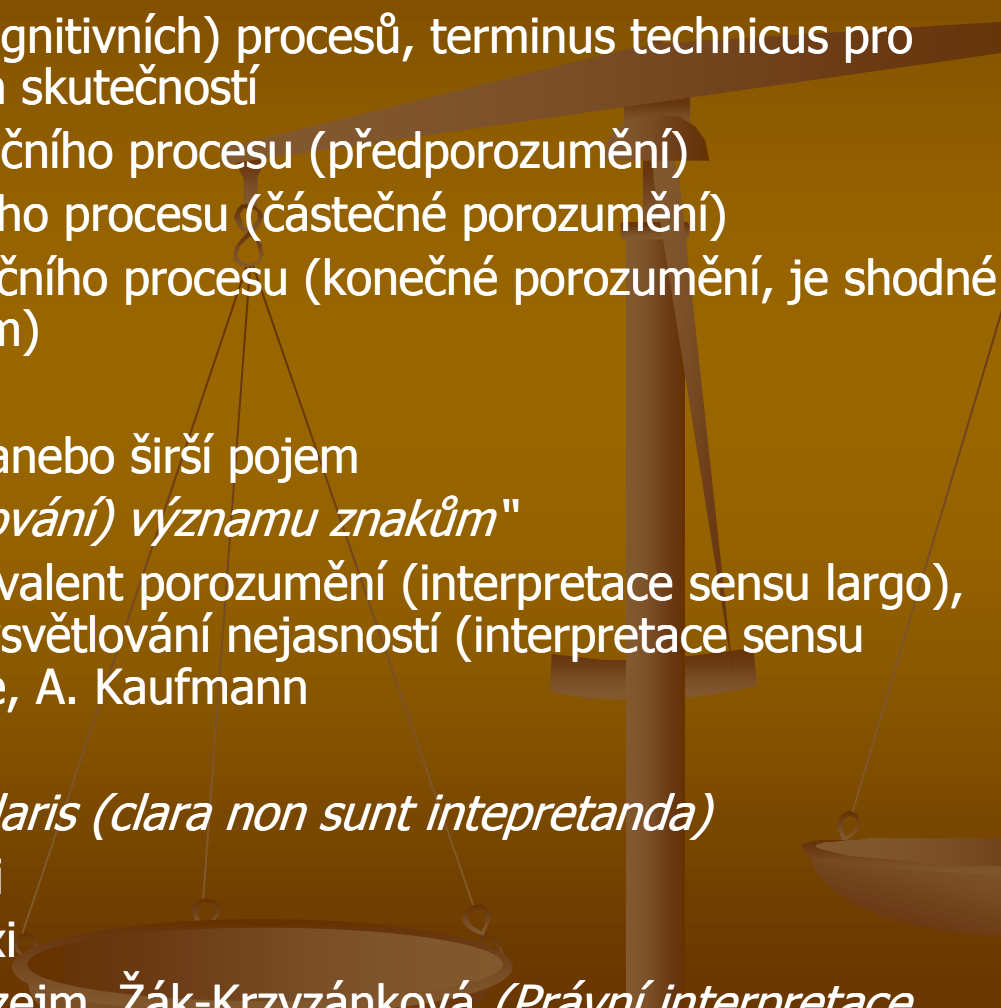
- nauka o porozumění, výkladu a interpretaci (ars interpretandi, techné hermeneutiké)
- Kořeny hermeneutického myšlení v antickém myšlení (Hérakleitos, Sokrates, Platón...) – zejména tzv. sokratovsko-platónský dialog
- Bůh Hermés, termín „*hermenéus*“ (skrytý smysl)
- Hermeneutica specialis x hermeneutica generalis
  - Od 17. století snaha najít obecnou teorii výkladu dějinných skutečností (skutečností souvisejících s činností lidského ducha)
  - Moderní hermeneutické myšlení
    - F. D. E. Schleiermacher (1768 – 1834)
      - „úkol hermeneutiky se objevuje všude kde zachycujeme myšlenky nebo řady myšlenek pomocí slov.“
      - Hermeneutika jako umění porozumění
      - Gramatický a psychologický rozměr porozumění

Hermeneutika jako filosofický směr

II.

- Wilhelm Dilthey (1833 – 1911)
    - Rozlišení „rozumění“ jako metody poznávání typické pro duchovní disciplíny (*Geisteswissenschaften*) proti metodě „vysvětlení“ typické pro vědecké poznání v přírodních vědách
    - Význam dějinné skutečnosti je tvořen „souvislostním působením“
    - Právní věda je jednou z tzv. duchověd
  - Max Weber (tzv. chápaající sociologie)
    - *Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis (1904)*
  - 20. století – tzv. hermeneutický obrat
    - Podmíněn tzv. jazykovým obratem (*linguistic turn*)
    - Centrem pozornosti sociálních věd se stává pragmatická dimenze porozumění (vztah komunikace a lidského jednání)
-

Základní hermeneutické pojmy

- Porozumění
    - Jeden z poznávacích (kognitivních) procesů, terminus technicus pro poznávání tzv. dějinných skutečností
    - a) předpoklad interpretačního procesu (předporozumění)
    - b) dílčí fázi interpretačního procesu (částečné porozumění)
    - c) konečný cíl interpretačního procesu (konečné porozumění, je shodné s interpretačním závěrem)
  - Interpretace (výklad)
    - Synonymum rozumění, anebo širší pojem
    - Def.: „přiřazování (udělování) významu znakům“
    - Někdy užívána jako ekvivalent porozumění (interpretace sensu largo), nebo jen ve významu vysvětlování nejasností (interpretace sensu stricto) – např. W. Kriele, A. Kaufmann
  - „Sens-clair“ doktrína
    - *Interpretatio cessat in claris (clara non sunt interpretanda)*
    - K. Larenz, J. Wróblewski
    - Rezonance v právní praxi
    - V současné době u nás zejm. Žák-Krzyžánková (*Právní interpretace mezi vysvětlováním a rozuměním*)
-

Právní hermeneutika

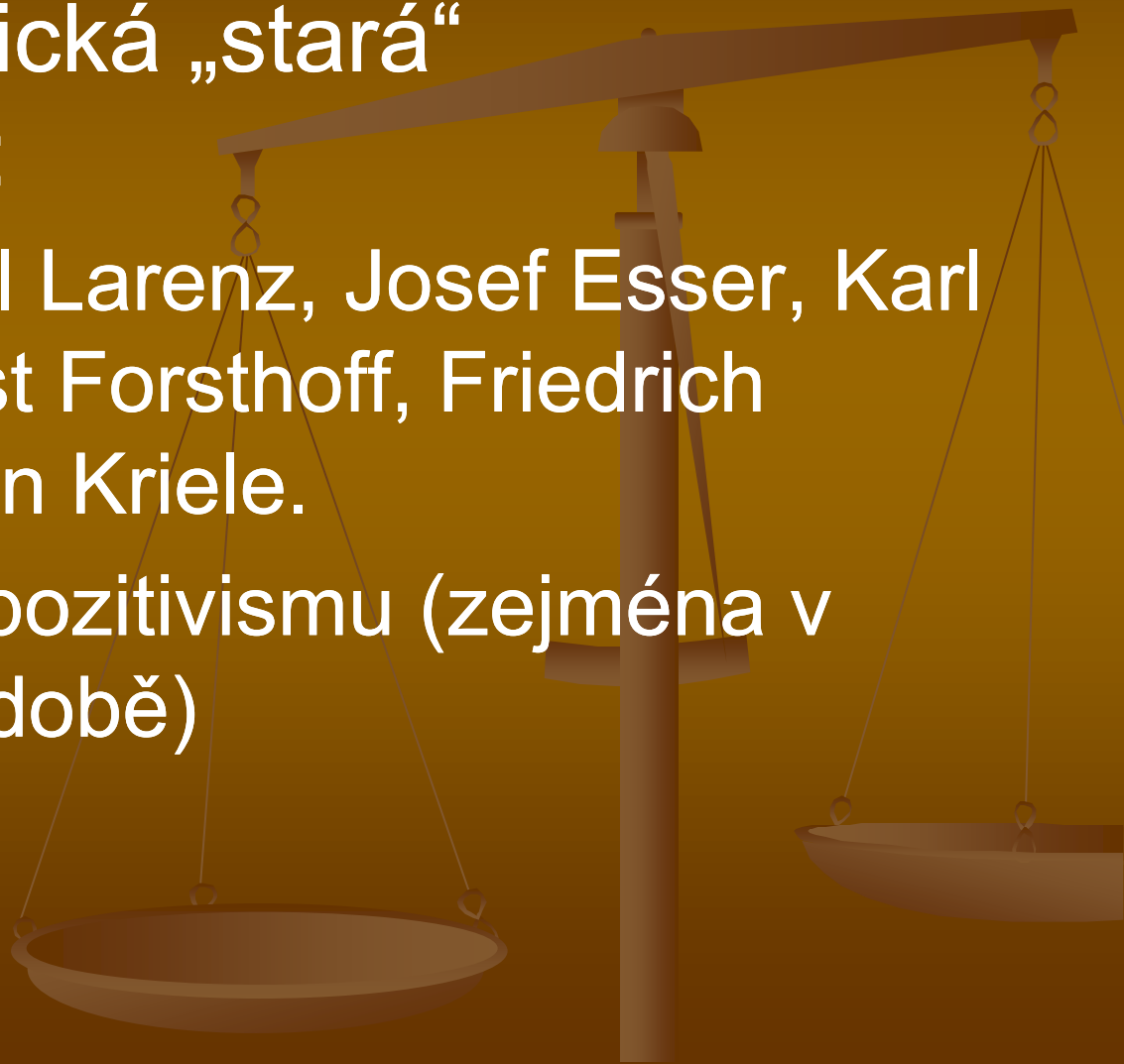
- právní hermeneutika se zabývá právní interpretací a právním porozuměním
- Vývoj od dob antiky jako pomocná disciplína právní vědy
- Předmět zkoumání právní hermeneutiky
  - výklad textových a netextových právně relevantních skutečností
  - Textové skutečnosti (zejména právní otázky)
    - Normativní texty (právní předpisy), judikatura, doktrína
  - Netextové skutečnosti:
    - Skutkové otázky (*brute facts*)
  - I skutkové okolnosti bývají často vyjádřeny v podobě textu, které vypovídají o skutkových okolnostech právních případů

Směry právní hermeneutiky

- Dělení zastávané polskou teorií práva (Brozek, Stelmach)
- **Metodologická právní hermeneutika**
  - tzn. právní metodologie či metodologie výkladu
  - Subjekt – objektové schéma porozumění
  - Moderním zakladatelem F. C. von Savigny (1779 – 1861)
    - Dílo *System des heutigen römischen Rechts*
    - Interpretace = „rekonstrukce“ myšlenky obsažené v zákoně
  - Emilio Betti (italský právník, 1890 - 1968)
    - *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften* (1955)
    - Snaha vytvořit metodologii všech humanitních věd (hermeneutica generalis) na půdorysu zásad právní interpretace

Směry právní hermeneutiky

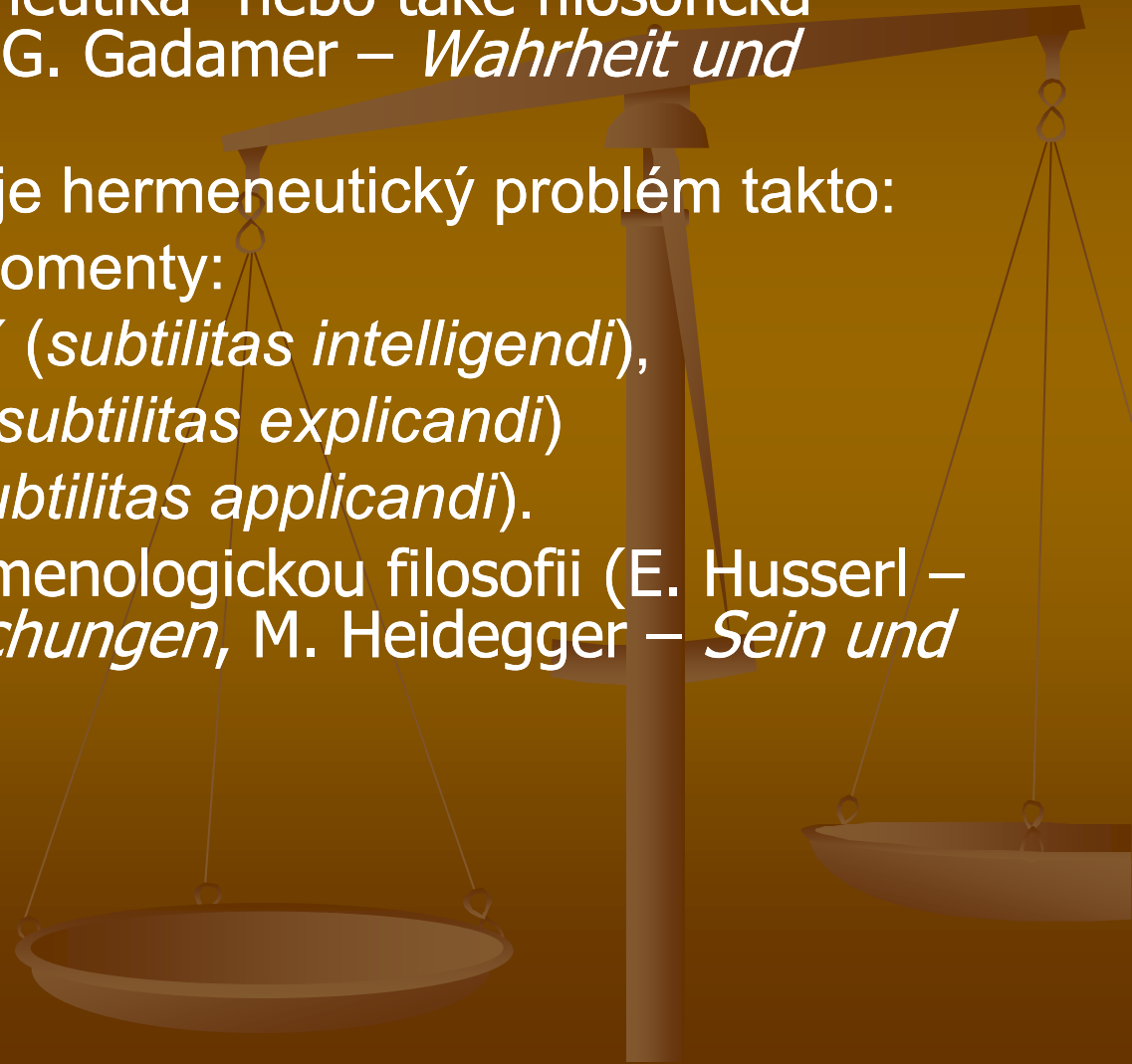
- Ad metodologická „stará“ hermeneutika:
  - H. Coing, Karl Larenz, Josef Esser, Karl Engisch, Ernst Forsthoff, Friedrich Müller a Martin Kriele.
  - Alternativa k pozitivismu (zejména v jeho „ryzí“ podobě)

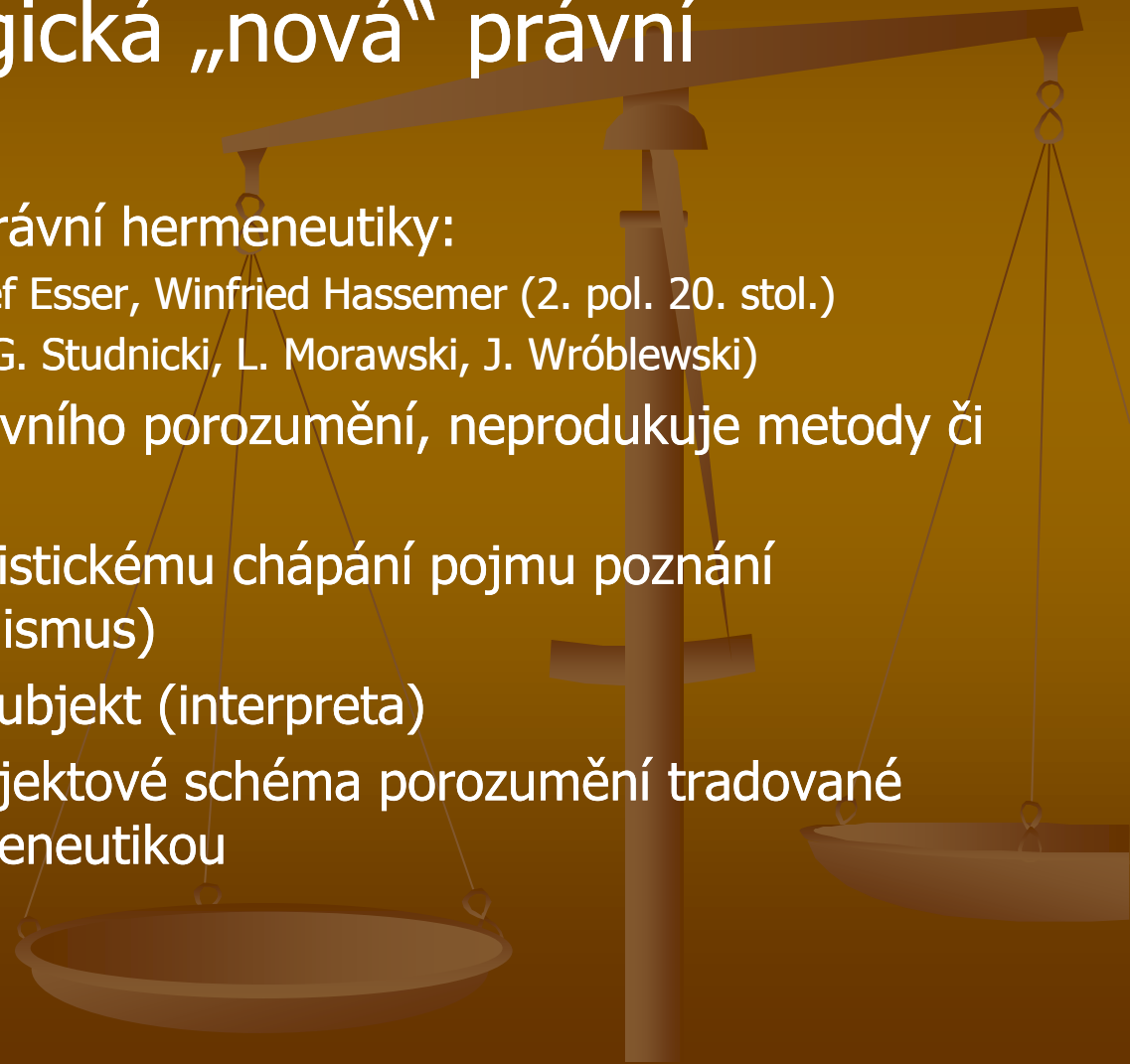
Směry právní hermeneutiky

- **Fenomenologická „nová“ právní hermeneutika**
  - Tzv. „nová hermeneutika“ nebo také filosofická hermeneutika (H. G. Gadamer – *Wahrheit und Methode*)
  - Gadamer vymezuje hermeneutický problém takto:
    - tři propojené momenty:
      - porozumění (*subtilitas intelligendi*),
      - vysvětlení (*subtilitas explicandi*)
      - aplikace (*subtilitas applicandi*).
  - Navazuje na fenomenologickou filosofii (E. Husserl – *Logische Untersuchungen*, M. Heidegger – *Sein und Zeit*)

Směry právní hermeneutiky

- Ad fenomenologická „nová“ právní hermeneutika
  - Reprezentanti nové právní hermeneutiky:
    - Arthur Kaufmann, Josef Esser, Winfried Hassemer (2. pol. 20. stol.)
    - Silný vliv v Polsku (T.-G. Studnicki, L. Morawski, J. Wróblewski)
  - Zkoumá strukturu právního porozumění, neprodukuje metody či návody
  - Staví se proti objektivistickému chápání pojmu poznání (formalistický racionalismus)
  - Důraz na rozumějící subjekt (interpreta)
  - Překonává subjekt-objektové schéma porozumění tradované metodologickou hermeneutikou

Kritika „nové“ právní hermeneutiky

- Diskursivní teorie (J. Habermas, R. Alexy)
  - Staví na metodologické i nové právní hermeneutice
  - Otevírají ještě více pragmatickou dimenzi problému platnosti právního závěru v podobě argumentační řeči
- Normativní institucionalismus (O. Weinberger, N. MacCormick)
  - V současnosti nepříliš populární

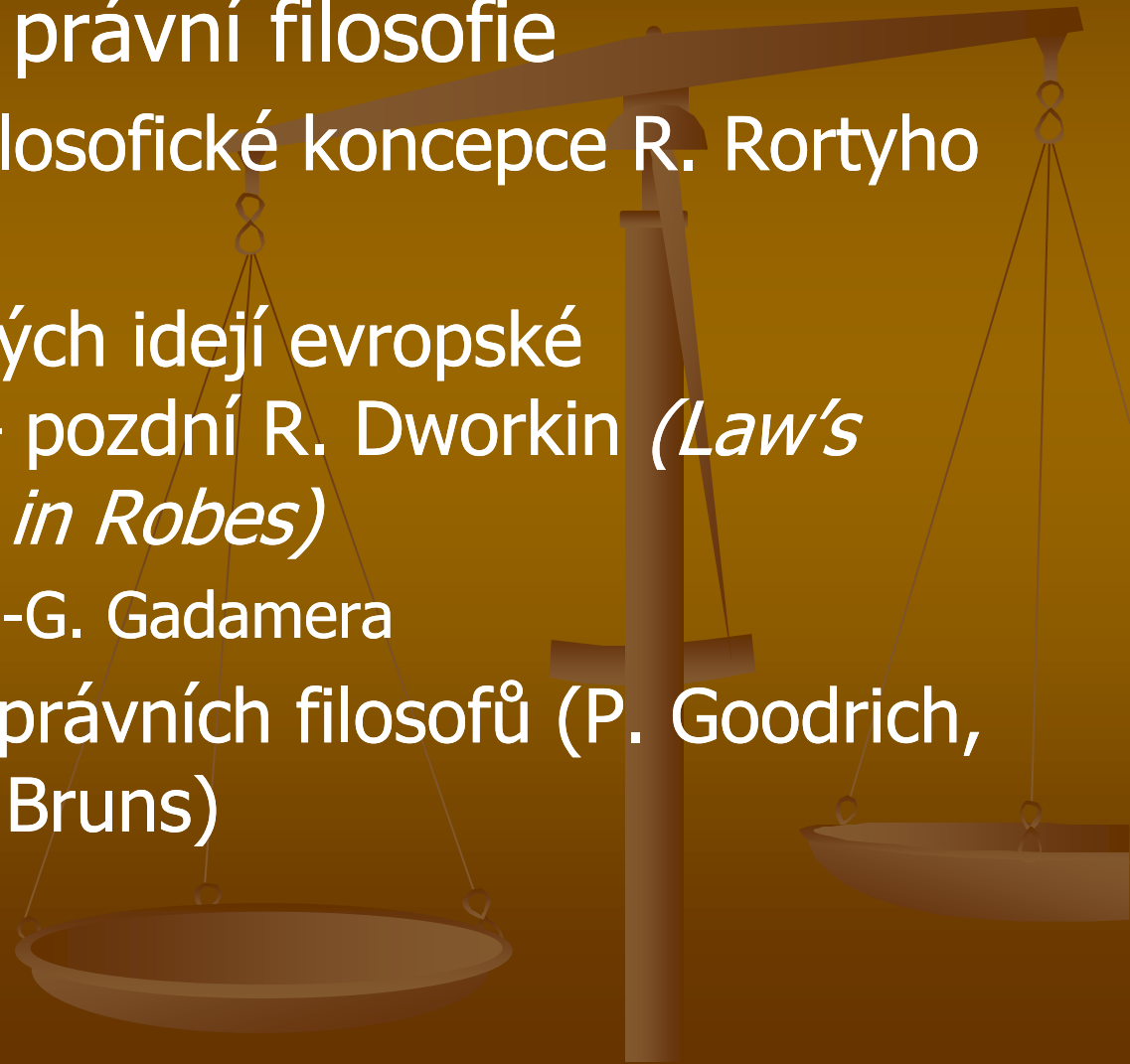
Směry právní hermeneutiky

■ Analytická právní hermeneutika

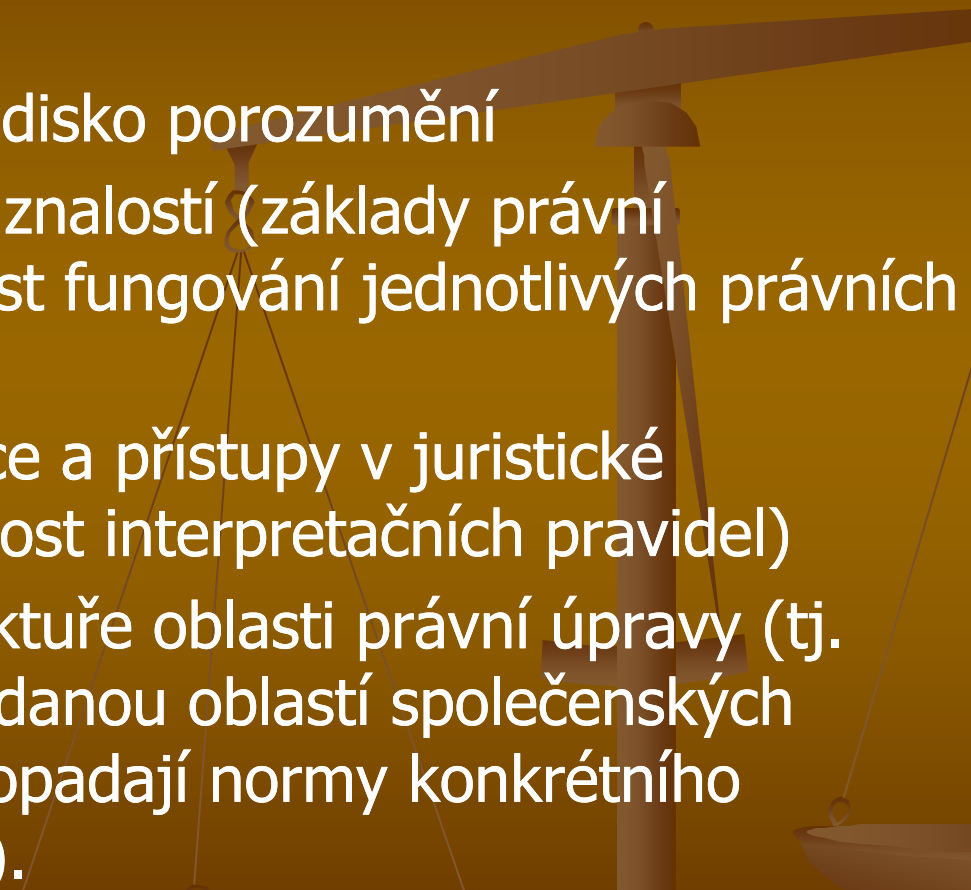
- Termín prezentovaný polskou právní teorií
- H. L. A. Hart, A. Aarnio, O. Weinberger
- Důraz na výklad textových skutečností v podobě výkladových vět, analýza argumentačních podmínek platnosti právního závěru
- Návaznost na filosofii jazyka, logiku norem (A. Tarski, G. H. von Wright) a skandinávský právní realismus (A. Ross)
- Pro české prostředí:
  - Weinbergerovo pojetí hermeneutiky

Směry právní hermeneutiky

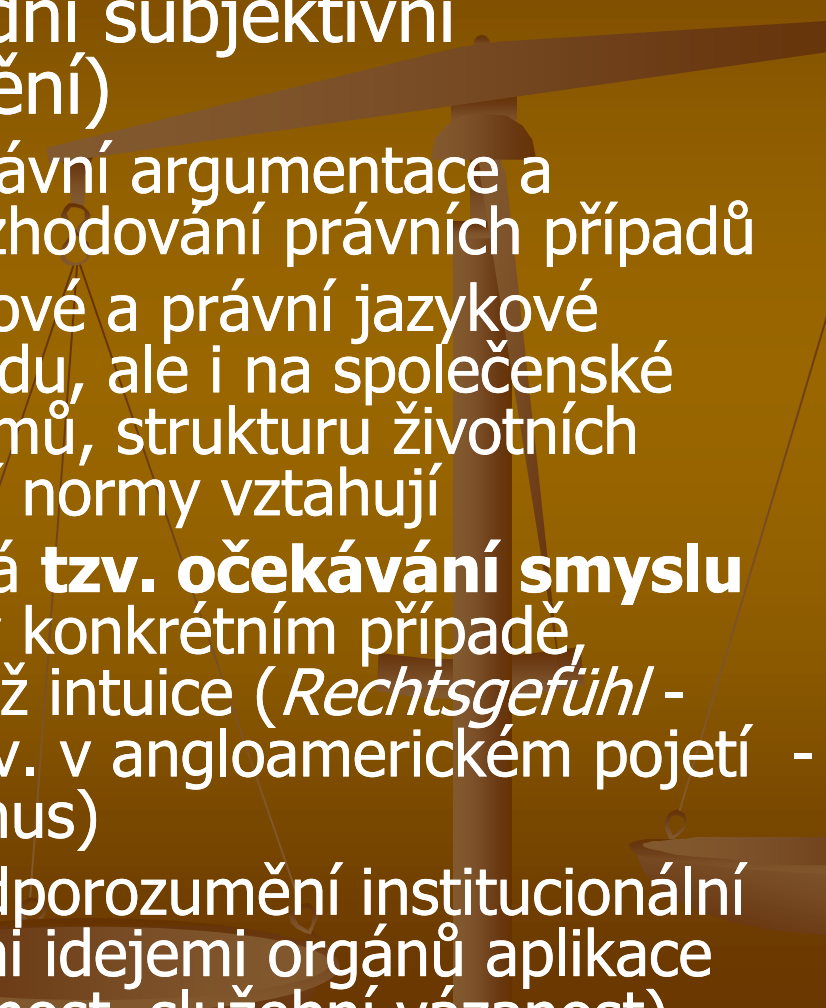
- Anglo-americká právní filosofie
  - Návaznost na filosofické koncepce R. Rortyho a P. Winche
  - Recepce některých idejí evropské hermeneutiky – pozdní R. Dworkin (*Law's Empire, Justice in Robes*)
    - Navazuje na H.-G. Gadamera
  - Reakce dalších právních filosofů (P. Goodrich, F. Dallmayr, G. Bruns)

Právně-hermeneutické kategorie

- Předvědění
    - heuristické východisko porozumění
    - základy právních znalostí (základy právní dogmatiky, znalost fungování jednotlivých právních institutů...)
    - pravidla, koncepce a přístupy v juristické metodologii (znalost interpretačních pravidel)
    - vědomosti o struktuře oblasti právní úpravy (tj. obeznámenost s danou oblastí společenských vztahů, na něž dopadají normy konkrétního právního odvětví).
-

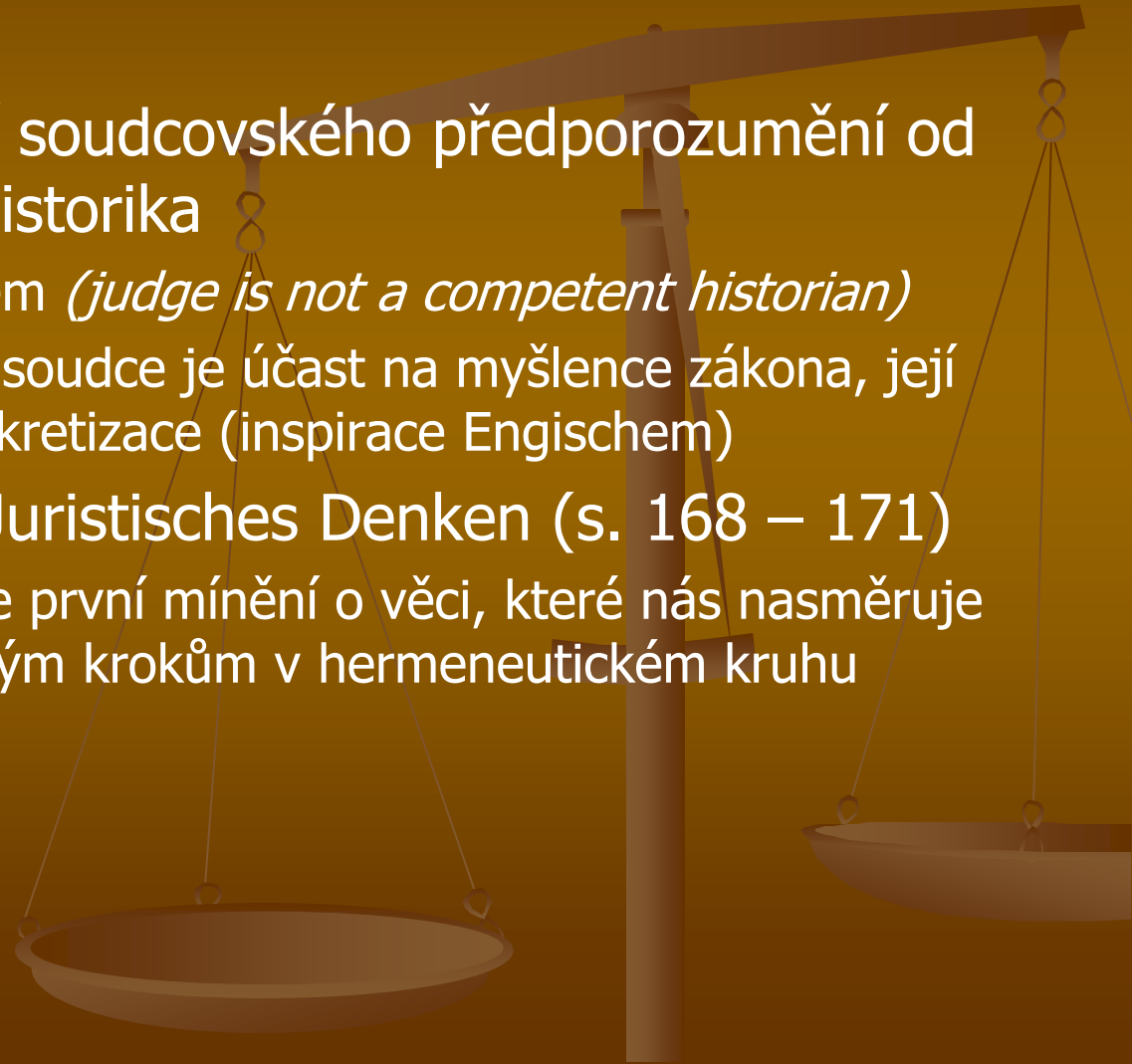
Právně-hermeneutické kategorie

- Předporozumění (základní subjektivní předstruktura porozumění)
    - *conditio sine qua non* právní argumentace a interpretace, a tedy i rozhodování právních případů
    - vztahuje nejen na skutkové a právní jazykové vyjádření právního případu, ale i na společenské souvislosti, rozložení zájmů, strukturu životních vztahů, na něž se právní normy vztahují
    - Z předporozumění vzniká **tzv. očekávání smyslu** (*Sinnerwartung*) práva v konkrétním případě, příbuznou kategorií je též intuice (*Rechtsgefühl* - právní cit) interpreta (srv. v angloamerickém pojetí - hunch theory, intuitivismus)
    - V aplikaci práva má předporozumění institucionální rozměr vytvářený řídicími idejemi orgánů aplikace práva (ústavnost, zákonnost, služební vázanost)
-

Soudcovské předporozumění

■ Funkce

- Gadamer: odlišení soudcovského předporozumění od předporozumění historika
  - paralela s Posnerem (*judge is not a competent historian*)
  - cílem porozumění soudce je účast na myšlence zákona, její zpřítomnění a konkretizace (inspirace Engischem)
- P. Mastronardi - Juristisches Denken (s. 168 – 171)
  - předporozumění je první mínění o věci, které nás nasměruje k dalším metodickým krokům v hermeneutickém kruhu (spirále)

Soudcovské předporozumění

- Dworkinovi soudci a jejich předporozumění (Říše práva, s. 404 a násl.)
  - představa ideálního interpreta, který má „svou“ teorii, jak funguje právo a jak je možné ho vykládat
  - Herkules (teorie integrity)
    - má v arzenálu nejen principy, pravidla a politiky, ale je také schopen aktualizace práva na podmínky života
  - Hermés (intencionalismus)
    - odkaz na rekonstruktivní poslání tradiční hermeneutiky
    - postupně poznává, že musí změnit svá interpretační východiska a posouvá se směrem k Herkulovi
  - Dworkin favorizuje (už předem) soudce Herkula, neboť považuje teorii práva jako integrity za silnější než legislativní intencionalismus

Soudcovské předporozumění

■ Richard. A. Posner

- dělení typů soudců podle jejich vlastností (*How judges think*)
- kritika převažujících teorií výkladu (či ideologií?) - *Reflections on Judging* (terčem soudce Nejvyššího soudu USA Antonin Scalia)
  - textualismus (literalismus) + originalismus (historicismus)
  - slovníkový textualismus je beznadějný (s. 200)
- obsah soudcovského předporozumění potenciálně determinuje správnost, plauzibilitu a spravedlnost řešení případu

Právně-hermeneutické kategorie

■ Předsudek

- Navazuje na předporozumění interpreta
- V negativní podobě může být zdrojem **tendenčního výkladu** či **falzifikace** (tzn. interpret záměrně přetváří a přizpůsobuje vykládaný objekt svému předsudku)
- Nemusí vždy vést k nesprávnému řešení
- Právní interpretace by se měla s předsudky vyrovnávat
- Platná právní úprava soudci zakazuje mít některé typy „předsudků“

Soudce a předsudek

§ 80 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích:

(2) V zájmu záruk nezávislosti a nestrannosti výkonu soudcovské funkce soudce zejména

- a) je povinen prosazovat a obhajovat nezávislost soudnictví a jeho dobrou pověst,
- b) je povinen chovat se tak, aby nezavdal příčinu ke snížení důvěry v soudnictví a důstojnosti soudcovské funkce,
- c) je povinen odmítnout jakýkoliv zásah, nátlak, vliv, přání nebo žádost, jejichž důsledkem by mohlo být ohrožení nezávislosti soudnictví,
- d) se nesmí při výkonu své funkce nechat ovlivnit zájmy politických stran, veřejným míněním a sdělovacími prostředky,
- e) musí vystupovat nezaujatě a **ke stranám nebo účastníkům řízení přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků,**
- f) dbá svým chováním o to, aby jeho nestrannost nebyla důvodně zpochybňována.

Právně-hermeneutické kategorie

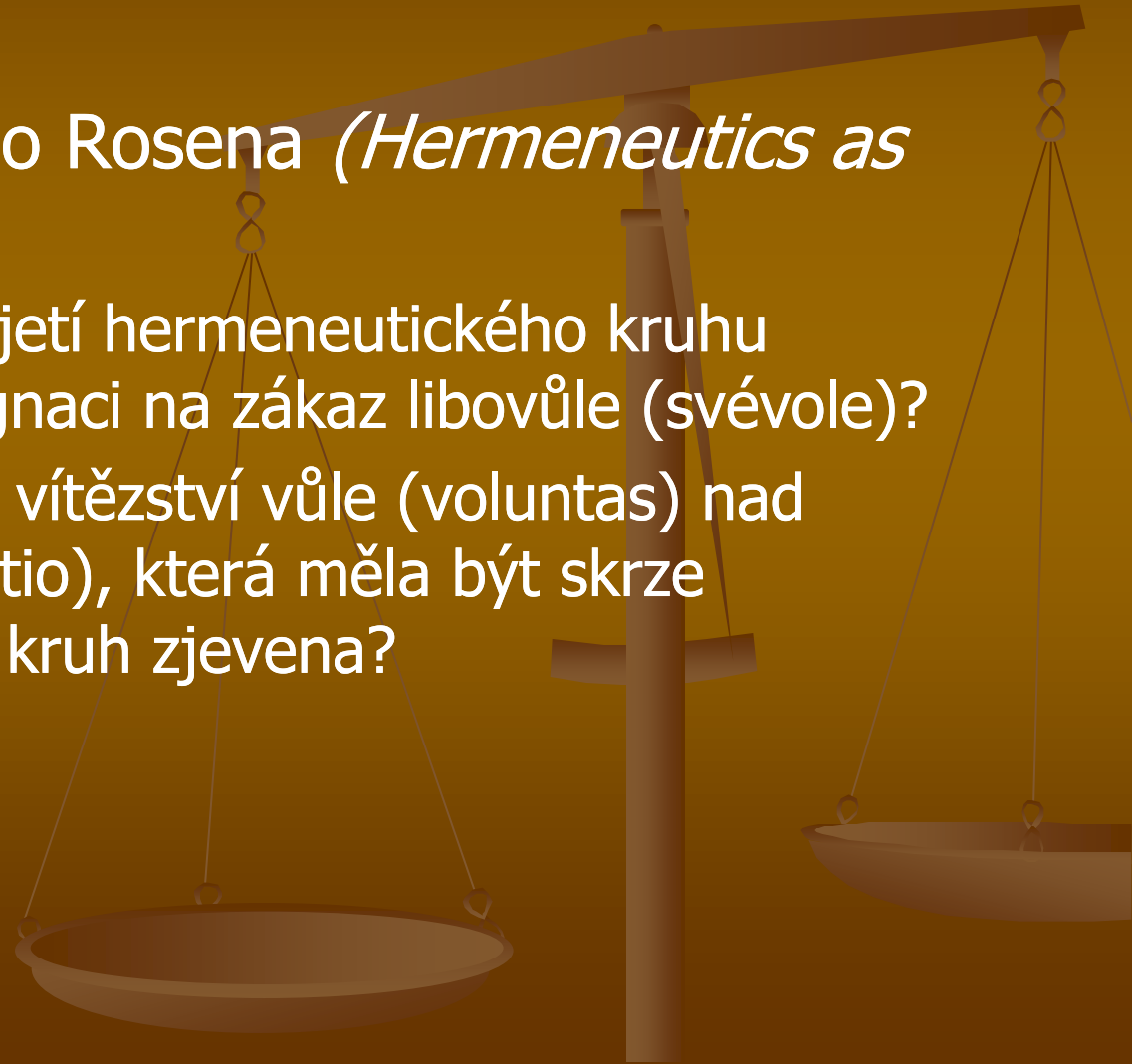
- Hermeneutický kruh (spirála)
  - kruhová struktura duchovního porozumění dějinným skutečností, tedy i právního rozumění / metoda porozumění
  - od celku k části a od části k celku (kruh)
  - J. Hroch: *„teze o dialektické totožnosti poznávajícího s poznávaným, interpretujícího s interpretovaným na podkladě procesu, v němž opětovně postupujeme od části k celku, od celku k části, abychom mohli najít cestu ke stanovení jednotného smyslu interpretovaného textu.“*
  - Časový a kvalitativní faktor – tzv. hermeneutická spirála
  - Transcendentní model právního myšlení
    - předporozumění interpreta - normativní text
    - právní norma (normy) - systém práva
    - Skutkové okolnost – skutkový stav
    - právní norma - skutkový stav
  - Teze o přibližování (*Annäherungsthese*)
    - Náhled tradiční metodologie na hermeneutický kruh

Anglo-americké právní myšlení a hermeneutický kruh

■ Fred Dallmayr:

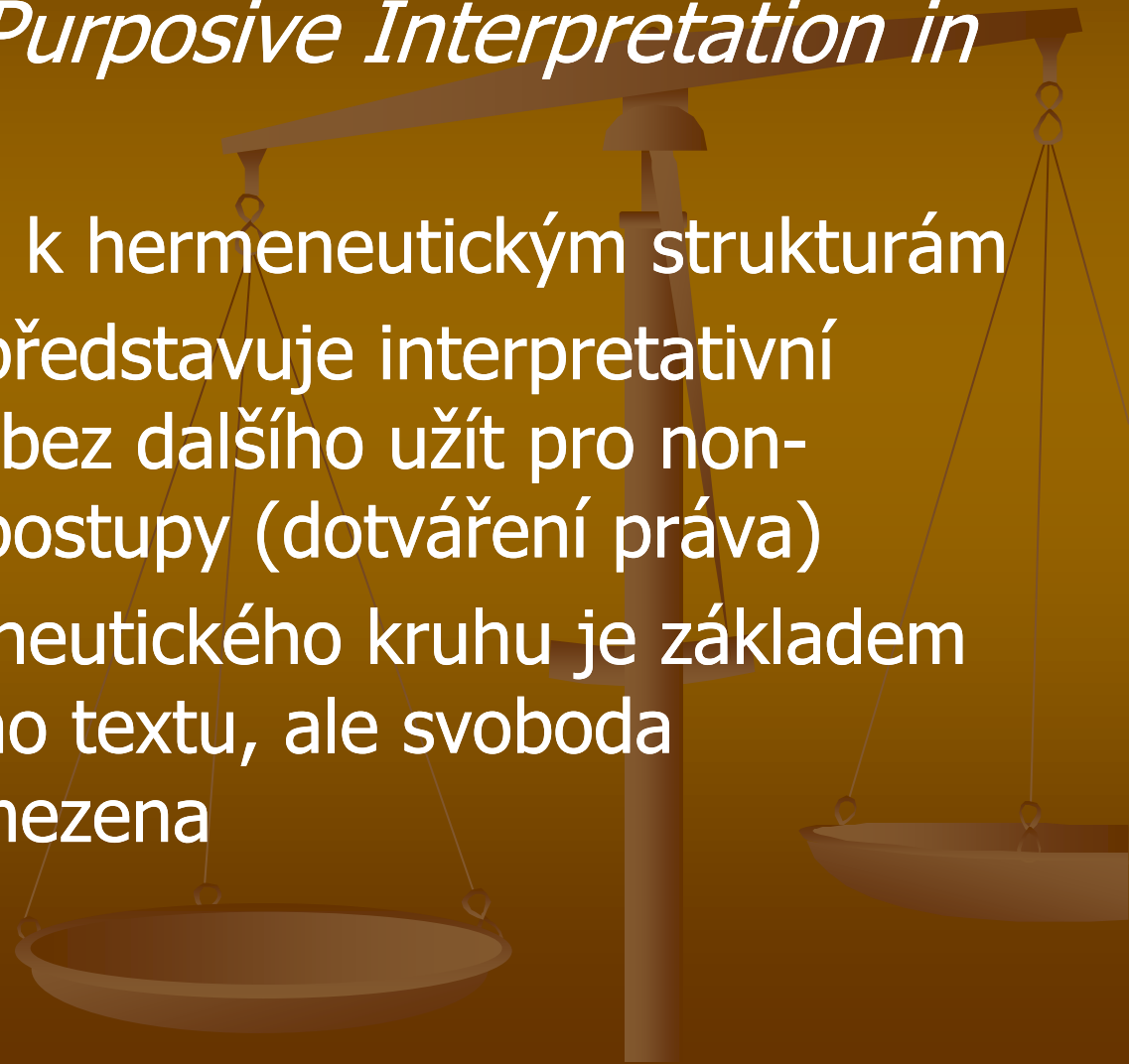
■ Kritika Stanleyho Rosena (*Hermeneutics as Politics*)

- Neznamená přijetí hermeneutického kruhu naprostou rezignací na zákaz libovůle (svévole)?
- Nejsme svědky vítězství vůle (voluntas) nad racionalitou (ratio), která měla být skrze hermeneutický kruh zjevena?

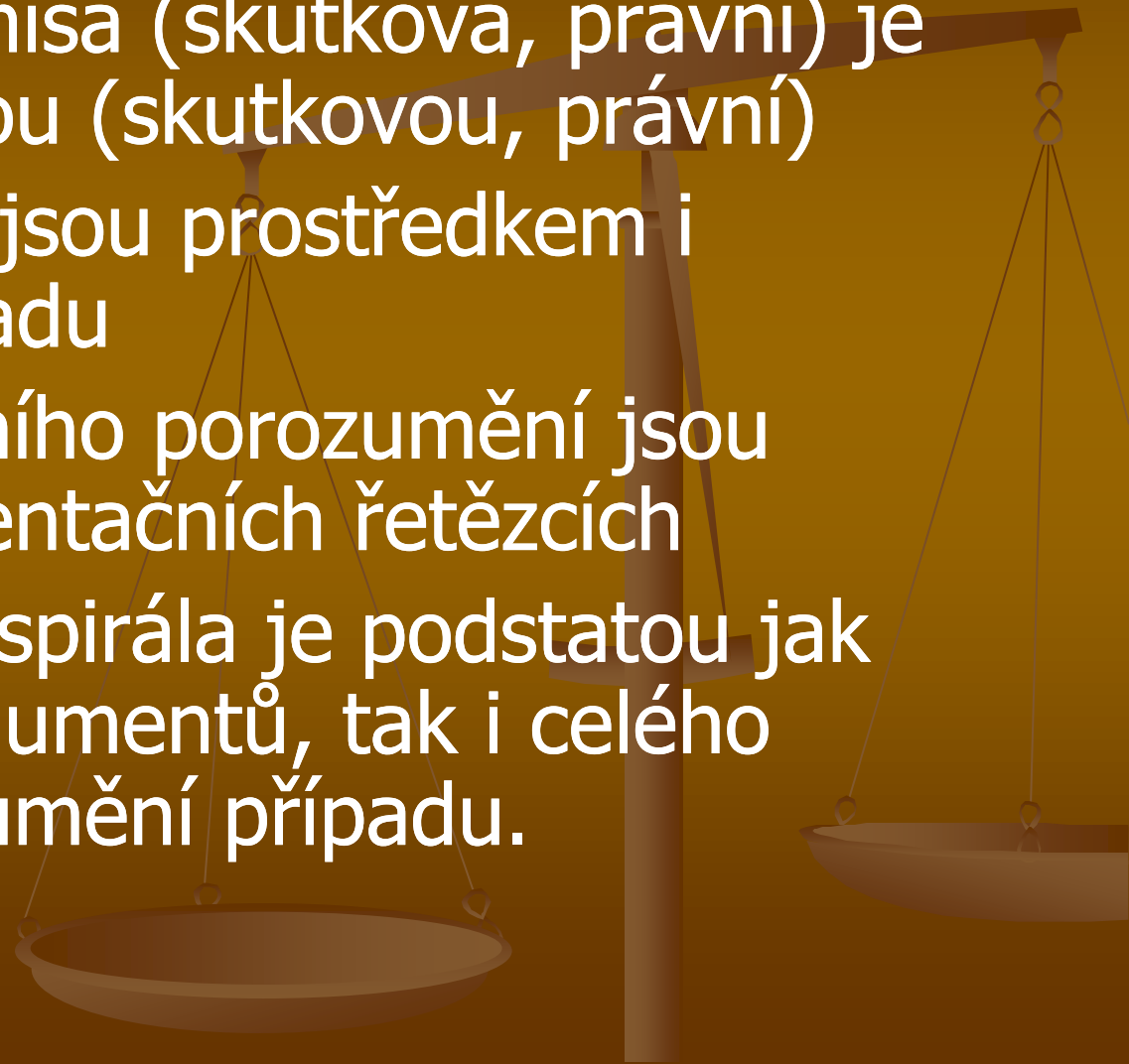
Současné právní myšlení a hermeneutický kruh

- Aharon Barak (*Purposive Interpretation in Law*)
  - Opatrný přístup k hermeneutickým strukturám
  - Hermeneutika představuje interpretativní doktrínu, nelze bez dalšího užít pro non-interpretativní postupy (dotváření práva)
  - Paradox hermeneutického kruhu je základem výkladu právního textu, ale svoboda interpreta je omezena

Vztah hermeneutických struktur a právní argumentace

- Každá dílčí premisa (skutková, právní) je výkladovou větou (skutkovou, právní)
- Výkladové věty jsou prostředkem i výsledkem výkladu
- Schémata právního porozumění jsou skryta v argumentačních řetězcích
- Hermeneutická spirála je podstatou jak jednotlivých argumentů, tak i celého právního porozumění případu.

Děkuji za pozornost.

